

Vincze Xénia

Kőbányai görögök

Magyarországi görögök történetei a polgárháború időszakából

Budapest Főváros X. kerület Kőbányai Önkormányzat és a Kőbányai Görög Önkormányzat támogatásával 2019-ben megjelent a Kőbányai görögök című, Vincze Xénia kutatásai és munkája nyomán készült kiadvány. „Jelen kötet megírását a második világháború és a görög polgárháború ma élő utolsó szemtanúival készített Oral History interjúk inspirálták. A cél az események egyéni családi történeteken keresztül történő bemutatása volt” – írja a szerző. Mi ezúttal az 1940-es évek görög polgárháborújának két gyermekmenekültje visszaemlékezéseit adjuk közre.

Bakirtzi Szkevi Areti: „...és akkor ott, abban a pillanatban felnöttem”

Bakirtzi Szkevi Areti az ípiroszi Lia faluban született, egy ötgyerekes család második gyermekeként. A hétéves kislány megpróbáltatásai a második világháború kitörésével kezdődtek el. A polgárháború alatt 14 évesen a családjával együtt kényszerült elmenekülni az otthonából. Budapestre érkezését egy több évtizedes, majd végleges emigráció követte. Első alkalommal a már tizenéves gyerekeivel látogatott vissza szülőfalujába. Az 1948. április 1-én történő menekülését megnehezítette, hogy az Albániába érkező családot ideiglenesen elválasztották egymástól. Édesanyja az akkor 99 éves nagypapával és a legkisebb fivérével Csehszlovákiába, két óvodás korú öccse Romániába, ő pedig Budapestre került. A kamaszkorú lány negyvenkét óvodás korú gyerek elszállítását felügyelte kisóvónőként az albániai Avlonából, egészen Budapestig. Megérkezése után a fehérvárcsurgói gyerekotthonban kezdett el dolgozni, ahol tovább gondozta a menekült gyerekeket. A gyerekek iránti szeretete egész életében végigkísérte, szakképesítései megszerzése után még sokáig óvónőként dolgozott.

1940-1948

Ípiroszból származom, a falum neve Lia, Szent Illésről kapta a nevét. A hegy lábánál fekszik 1803 méter magasan és 800 méterre a tengerszint felett. Voltak ott kis földjeink és sok állatunk is, és elmondhatom, hogy olyan családból származom, ahol két tanító is volt. Édesapámat második gimnazistaként nagyapám kivette az iskolából és elküldte dolgozni, még hozzá kalandzisznak, így mondják görögül, ami azt jelentette, hogy fényesítette és ónoztta a rézedényeket, ez volt a munkája, ezzel kereste a kenyerét. A két nagybátyám, apám két öccse, elvégezte a tanítóképző iskolát; mind a ketten tanítottak.

Sokan voltunk a családban, öten voltunk testvérek, azon kívül a fiatalabb nagybátyámmal is együtt

éltünk és a nagyszüleimmel, akik édesanyám családjából származtak. Érdekes lehet még, hogy a 40-es években már különváltak a falumban azok az emberek, akik baloldaliak és azok, akik jobboldaliak, királypártiak voltak. Édesapámnak a családja kommunista volt, baloldali, édesanyámnak a családja viszont jobboldali, de nagyon kedvesek és segítőkészek voltak, mindenki becsülte, tisztelte őket. Az édesapámék sokan voltak testvérek.

1940-ben az olaszok háborút indítottak ellenünk. Akkor az egész falu összegyűlt, megbeszéltük, hogy mikor fognak a férfiak elmenni katonának és a tanító néni és a tanító bácsi is bejelentette, hogy nem lesz iskola, mert háború lesz, mivel megtámadtak minket az olaszok. És én fölvettem a kezemet és kérdeztem a tanító nénit, hogy milyenek az olaszok, olyanok, mint a törökök vagy rosszabbak? A tanító nénim – aki egy kerkyrai nő volt és jobboldali, olyan családból származhatott vagy jobbnak látta, ha inkább azokat pártolja, mint a partizánokat – azt mondta nekem: menjél haza, kérdezd meg a nagybátyáidat és majd ők elmondják neked, milyenek az olaszok. Nagyon rosszul esett, elkezdtem sírni, mert a kérdésemre nem kaptam választ. A háború pont akkor tört ki, amikor az iskola is elkezdődött és én épp akkor kezdtem el a második osztályt. Annyira megsértődtem, hogy nem válaszolt a tanító néni, hogy faképnél hagytam. Otthon odamentem Szpiroszhoz, a kisebbik nagybátyámhoz, aki éppen kinn ült és olvasott valamit.

– Na, mi van, Titika? – kérdezte.

Ő volt az egyetlen, aki becézett, rajta kívül mindenki Aretinek hívott, de ő mindig csak Titikának nevezett, nem tudtam, miért. Később aztán elmondta, hogy Viktor Hugótól vette ezt a nevet és azért hívott így. Kérdezte, mi baj van, és én elmeséltem neki,

mit mondott a tanító néni. Erre ő azt válaszolta, az olaszok olyanok, mint a törökök és ráadásul fasiszták is. Ekkor hallottam először azt a szót, hogy fasiszta. Akkor még kisgyerek voltam, de már akkor, hét évesen is tudtam, hogy ki melyik táborhoz tartozik.

1940. október 28-án elkezdődött a háború. Két nagybátyám kiment a frontra, édesapám meg dolgozott, járta az egész országot és ahol épp munkát talált, ott maradt, hogy megkeresse a kenyérrelalót. Édesanyám, nagymamám, és a nagypapám otthon maradt, mi gyerekek az állatokkal foglalkoztunk: én már ötévesen legeltettem a kiskecskéket és a bárányokat, mert a családban mindenkinek megvolt a feladata. 1940-1941-ben Albániában zajlott a háború, hallottuk az ágyúkat, mivel közel voltunk a határhoz. Hallottuk a bombázást, a repülőgépeket. Ott és akkor, az egész nép segítette a katonákat. Nem véletlenül szól így az ének: „Ípiroszi nők tapossák a havat, viszik a fegyvert. Te ellenség, miért nem nézted meg jobban, milyen nép az, amit leigázni készültél, amikor a görög határt átlépted?”. A szulióta nők is ípirosziak voltak, harcoltak a török ellen és inkább önkézzel vetettek véget életüknek, semhogy törökök kezére jussanak. Ugyanez folytatódott az ellenállásban és a görög népi hadseregben is. Ott hagyománya van annak, hogy a nők is harcolnak.

Az én családomból az egyik lány unokatestvérem is az ELASZ-ban (a Görög Népi Felszabadító Hadseregben – *a szerk.*) harcolt a németek ellen. Szétlőtték a bal kezét, így egy kézzel volt kénytelen küzdeni tovább. A nők nem fogtak egyből fegyvert, de cipelni azért cipelték. Az ípiroszi és a makedóniai nők süttötték a kenyeret, vitték az élelmiszert, a fegyvereket, segítették a hadsereget. Otthon pedig mindenki, mind az öreg, mind a fiatal, pulóvereket kötött. Én hétévesen kötöttem hat pár zoknit és minden egyes zokniba beleírtuk, hogy „Szerencsés visszatérést!”, „Viseld egészséggel!” vagy „Győztesként várunk vissza”. Az egész nép segített az olaszok elleni harcban. Jó, voltak azért olyan családok is, amelyek lepaktáltak az olaszokkal és a németekkel. Ők álltak utána a nagy terror élére, 1945-46-ban, hafiedesznek, prodotesznek, árulónak, kollaboránsnak hívták őket.

A nagybátyáim 1944. május 1-ig bujdosnak, én meg hordtam-vittem a híreket, az enivalót és a cigarettát. Azok az emberek, akik részt vettek az ellenállásban, nem maradhattak tovább Görögországban és elmenekültek Szerbiába, Bulkeszba. Mind a két nagybátyám oda került. 1946 decemberében jött vissza a kisebbik, de ezt persze senki nem tudta. Ez egy külön história, hogy sikerült neki akkor hazajönnie egy másik partizánnal, akit szintén ismertem, M. Jorgosznak hívták. Próbálták megszervezni a demokratikus hadsereget, és elmagyarázni, mi a céljuk. Elküldtek a nagypapához, a levelet a copfomba fonták bele, mert a falut nem lehetett elhagyni. Akkora volt a terror 1945/46-ban, hogy azt el sem lehet képzelni. 1945. május elsején a nagybátyámék elmenekültek. Édesanyám elkísérte őket egy darabon, aztán a legközelebbi város felé vette

az irányt, mintha odament volna vásárolni és úgy jönne onnan haza. Mi a nagypapánál voltunk, mind az öt testvér.

Jöttek a szuronnal, beledöfték a takarónkba és a nagypapa nagyon megijedt, azt mondta, inkább kitakarom a gyerekeket. Felemelte a subát és ott fekdüztünk, két lány a szélén és a három fiú középen. Egyéves volt a legkisebbik öcsém, hároméves Kosztasz, és ötéves Theo. Nagyon gyorsan fel kellett állni, alig volt idő valamit magunkra kapni, és akkor elvittek minket a faluba, egy pincébe. Volt ott még legalább tizenöt fiatalember. Az udvar elég magas volt, egy kicsi ablakkal, senki sem tudta felérni. Egy Vangelisz nevű, nagyon magas férfi – lehetett vagy két méteres – felvett a vállára és én kinéztem, és amit akkor láttam, nem mondtam el senkinek, de tényleg senkinek, még a nagypapámnak sem. Csak hirtelen sírva fakadtam. A papa meg kérdezte: mit láttál ott? Én aztán semmit, feleltem. Két falubeli lány volt ott, az egyik a rokonunk, a másik pedig a szomszédunk. Mind a ketten nagyon szépek voltak. És ott álltak anyaszült meztelenül. A férfiak is meztelenek voltak: végig táncoltak és énekeltek, aztán bevonszolták a lányokat, végig lehetett hallani a sikolyukat, sírásukat. Kinek mondjam ezt el, nem akartam, hogy a falu megtudja, kik voltak, nehogy megbélyegezzék őket. Nem is árultam el soha senkinek.

1948-1954

1948. április 1-jén kezdődött a bombázás: félő volt, hogy az ípiroszi falvak és a Murgana-hegy a katonaság kezére kerül. Akkor az összes baloldali családot összegyűjtötték volna és száműzetés várt volna rájuk, a szüleinkre, és a felnőttekre, édesanyámra és a nagypapámra, aki akkor töltötte be századik életévét. A gyerekek pedig Friderika királyné gyerekköthonaiba kerültek volna: Theo és Kosztasz akkor már nyolc- és hatévesek voltak, a legkisebbik meg alig múlt négy. Épp kint legeltettem a jószágot a tanyán, amikor elkezdődött a bombázás. Eltalálták a kiskutyámat és a birkákat, és akkor érkezett futva a nagybátyám ismerőse, hogy kimenekítsen bennünket. Elsírtam magam, felkaptam a kutyust az ölemben, és előbújtam a rejtekhelyemről. A juhok meg mind odacsődültek hozzám, azokat le is lőtte a gép, négy, vagy öt birka volt, alig bírtam eltolni őket az útból, hogy kimászhaszak. A kiskutya nyüszített, én meg magamhoz öleltem. Ott pusztult el szegénykém a karjaim közt. Úgy sirattam, ahogy a siratóasszonyok szokták a halottat. Közben meg hallom, hogy valaki a nevemet kiáltja. Mondom, itt vagyok, mire ő: Siess, gyorsan, nincs vesztegetnivaló időnk!

Hazamentünk hát a futárral együtt, a nagypapa meg felmálházta a lovunkat pár csomaggal, takarókkal és elemózsiával. Theót kézen fogta, mert még kicsi volt. Édesanyámnak egy batyu volt a kezében, és Kosztaszt, a középső öcsémet vezette, a négyéves Grigoriszt pedig a nyakamba ültette. Nagyon nehéz utakon haladtunk, nem is utak voltak azok, csak

csapások, ahol kecskék meg szamarak jártak. Át kellett jönni Vavuri falun, majd Tsamandán: van ott egy szurdok, azon kellett átjutni. Ott már az albán határ húzódott. Délután egy óra volt, amikor otthonról nagy sebesen elindultunk. De az út hosszúnak bizonyult, mert, ahogy zúgtak felettünk a repülőök, mindig le kellett hasalni. Jöttek Lia, Vavuri, Tsamanda és Povla falvaiból, voltak Pogoniból, a hegy túlsó oldaláról is: úgy hatvan-hetven család találkozott össze. Hajnal felé értük el a határt.

A nagybátyám és a nővérem még odajött hozzánk elbúcsúzni, aztán pedig már átértünk Albániába. A határon volt egy nagy földterület, ahol sátrak álltak. Ott laktak azok a török és albán menekültek, akik ugyanúgy Görögországból jöttek. Még 1943-ban és 1944-ben Zervasz (az ellenlábás ellenálló mozgalom, a Görög Nemzeti Köztársasági Liga partizánhadsergének vezetője – *a szerk.*) rengeteg muzulmán embert dobott be a kutakba, a dzsámikat meg felgyújtatta. Az ELASZ megpróbált segíteni szerencsétleneken, közülük több mint harmincezen bemenekültek Albániába, tudtak görögül is. Egyszer csak szalad felénk egy öreg, hosszú lepelben. Összeölelkezik a nagyapámmal, hát, az volt a hodzsa. Megköszönte nagyapámnak, hogy annak idején bemenekülhettek az Elaszitákhoz (az ELASZ-t támogató, azzal szimpatizáló családok közé – *a szerk.*). Aznap este vendégül is látott minket. Delvintől aztán egészen Prenyészbe, majd nem a szerb határhoz, onnan pedig Skodrába, egy másik városba mentünk. Én többször megszöktem, hogy hazainduljak, de a partizánok mindig visszavittek. Akkor a nagyapám megkérte a vezetőt, adjanak nekem valami feladatot, hogy többé ne szökhessek el.

Megkérdezték tőlem:

- Tudsz énekelni?
- Tudok.
- Mesélni is tudsz?
- Tudok – feleltem.

Akkor aztán elküldtek egy iskolába. Én voltam ott a legfiatalabb. Beletelt pár napba, mire rájöttem, hogy ez egy tanítóképző. Nyáron tanultunk, télen meg tanítottuk a görög gyerekeket, hogy ne felejtsek el az anyanyelvüket. Amikor vége lett az iskolának, augusztusban, azt mondták, ez ide megy, amaz meg oda. Sz. Areti elmegy Avlonába nipiagogosznak, óvónőnek. Igen ám, de én nem tudtam mit jelent az a szó, a mi falunkban soha nem volt óvoda. De szégyelltem megkérdezni. Odamentem Ikonomu Jorgoszhoz és megfogtam a kezét:

- Mi az, hogy nipiagogosz?
- Kis tanító néni – felelte suttogva.
- Ahá! – válaszoltam. – De jó!

Tanítók a családban is voltak, a két nagybátyám és a két nagynéném. Az egyik a nagybátyám felesége, a másik a nagybátyám menyasszonya volt, Mindketten a Görög Demokratikus Hadsereg katonái voltak. Az EDESZ (a Görög Nemzeti Demokratikus Szövetség – *a szerk.*) ellenálló katonai szervezet vezetője a második világháború alatt, majd az ELASZ, a Népi

Felszabadító Hadsereg katonái. Akkor nagyon boldog voltam. És így mentem el Avlonába, ott pedig negyvenkét gyerek kis tanító nénije lettem.

A legtöbben Konitsa környékének falvaiból jöttek, és albán-török vegyes nyelvet beszéltek. Voltak páran az én megyémből is, de nagyon kevesen, úgy hárman-négyen. Két és féltől négy és fél éves korúak voltak, picik még, a legtöbbször árva, a szüleik vagy partizánok, vagy száműzetésben, vagy már elestek. Dolgozott ott egy dadus Janninából, Szpiridula, volt egy kisfia, Takisz, aki akkor úgy 14-15 hónapos lehetett. Szóval, Szpiridula volt a dadus, én meg az óvónéni. Egész nap játszottam a gyerekekkel és meséltem is nekik. Rengeteg mesét tudtam, mert a nagymamám egy „mesegép” volt, csak úgy ontotta magából a történeteket. Esténként, amikor mosdatni kellett a kicsiket, Szpiridula fűrésztötte én meg törölgettem őket, rájuk adtam a kis hálóinget. A fiúknak és a lányoknak is egyforma ruhájuk volt. Milyen jó, hogy az albánoktól ilyet is kaptunk. Fölvettem a vállamra és lovacskáztam velük, aztán lettem őket aludni, de mielőtt elaludtak, mind egyiket megpuszítottam, megsimogattam, érezzék a törődést, és hogy szeretjük őket, legyen egy kis szeretet az életükben.

1948. december 20-án egyszer csak megérkeztek hozzánk az albán nők meg az asszonyok Vorio Ípiroszból, akik tudtak persze görögül, de én megértettem az albán nyelvet is. Azt mondták, épp halat sütnek, és majd jóllakatják a gyerekeket, úgy mondták: „na pszihopiaszune”, azaz, hogy kicsit helyre rázódjon a lelkük, és egyenek valami tartalmasat, mert reggel indulni kell. Hajnalban egyszer csak beállt Szpiridula azzal, hogy kisfia, Takisz nagyon lázas és muszáj vele kórházba mennie. Így magamra maradtam, én lettem az egyedüli kísérő. Felkeltünk, ettünk egy kis olajbogyót kukoricakenyérrel és megeztünk, aztán az asszonyok segítettek felrakni a gyerekeket a teherautóra. Nyitott platójú kocsik voltak, és közben szitált a decemberi havas eső. Hét zsák narancsot adtak:

– Ez lesz a vizetek, ez a kenyerek. Pucolj narancsot, azt adj a gyerekeknek! Jól oszd be, mert nem lehet tudni, meddig tart majd az út!

Így kerültünk Szerbiába. Ott le kellett szállni, de nem volt, aki segítsen, mind a negyvenkét gyereket én szedtem le a teherautóról, meg a narancsot is, persze, és rögtön osztani is kezdtem nekik. Nem messze ott volt egy másik csoport is, de azok már nagyobbak voltak. Ketten egyszer csak kiáltozni kezdtek:

– Areti! Areti!

El sem tudtam képzelni, miért kiabálnak. Honnan ismernek? És elindultak felém és a fejük olyan volt, mint a tenyerem, fejpgombásak, kopaszok voltak: Theo volt az, meg Kosztasz, a két öcsém. Csak akkor ismertem rájuk, amikor közelebb jöttek.

Már épp oda akartam rohanni hozzájuk, amikor elkapott egy határőr és rám parancsolt, mondjam azt, hogy éljen Tito, és akkor megengedi, hogy odamenjek. A saját nyelvén, mert szerbül azért tudtam

pár szót, na meg persze a káromkodásokat, így azt mondtam neki:

– Le vagy te, Titóstud! ...va!

Na, erre kaptam akkora két pofont, hogy majd lerepült a fejem, és inkább gyorsan visszamentem az óvodásaimhoz. Hát közben látom ám, hogy ott elkezdi felrakni a gyerekeket, és mondom magamban, na, most beszélget a határőr a kollégájával és nem figyel oda, most van itt az idő, hogy odaszaladjak ahhoz a teherautóhoz, ahol a két öcsém van. Hát odarohantam, felkapaszkodtam, feltettem az egyik lábamat és abban a pillanatban, ahogy ott lógok félig fönt, félig lent, az én „gyerekeim” elkezdnek kiabálni:

– Thia Areti! Pu pasz? Pu pasz? Areti néni! Hová mész? Hová mész?

Ledermedtem, a földre zuhantam, és akkor ott, abban a pillanatban felnőttem. Valójában akkor tudatosodott bennem, hogy én vagyok értük a felelős, addig csak izgalmas kalandnak tűnt az egész, a menekülés, a mesélés, a jövés-menés, de itt most kire bízhatnám őket, ki vigyázna rájuk? Csend, sóhaj. A szerb határnál teherautókkal Szkopjébe szállítottak bennünket, ahol felszálltunk a vonatra. Így kerültünk Magyarországra.

Legelőször is a Széchenyi fürdőbe vittek mindenkit, aztán tiszta ruhát kaptunk és a Mátyás laknyába kellett mennünk. Pár nap múlva átjöttünk az Úllói útra, a Zahariadisz Intézetbe. Voltak, akiket Curgóra irányítottak, volt, akit meg Balatonlellére. Én Fehérvárcurgóra kerültem a kis óvodásaimmal. Később, amikor kiderült, hogy nem lesz elég a hely az iskolásoknak, az óvodásokat is átküldték Balatonlellére.

Míg én Magyarországra, nagypapám anyámmal és a kisöcsémrel, amikor eljöttünk Albániából Csehszlovákiába, a két nagyobbik öcsém pedig Romániába került. 1954-ben hoztam át a két öcsémet a párt segítségével Romániából. A népi demokratikus országok kormányai megegyeztek és 1954-ben találkoztak a családok. Vártam, hogy édesanyám is eljön. De nagypapa 1954-ben meghalt, Csehszlovákiában lett eltemetve, édesanyám pedig ugyanabban az évben visszatért Görögországba. Akkor ugyanis nagyszámú menekült mehetett vissza, általában azok, akik többségében nem voltak baloldaliak, de ők is kimenekültek, annyira súlyos, nagy harcok voltak.

(Budapest, 2017. – részlet)

Vlahopulosz Ziszisz: „...nézem, ő is néz engem, de egy szót se szól és akkor önkéntelenül kitört belőlem, hogy: Mama!”

Vlahopulosz Ziszisz 1948 júniusában, hatévesen hagyta el szülőhelyét, a makedóniai Hionato falut. Édesapja volt annak a csoportnak a vezetője, akivel a család együtt menekült el Görögországból az albániai határ menti Erszeka faluba. Itt vált el szüleitől és nagyszüleitől és került nővérével együtt abba a gyerekcsoportba, amelyet Budapestre szállítottak. Megérkezése után a többi gyerekkel együtt átmeneti otthonokban szállásolták el. Megbetegedését követően másfél évig a budai gyerekszanatóriumban ápolták. Szülei és nagyszülei 1949-ben érkeztek Magyarországra. Édesapja kőművesként dolgozott az 1950-ben felépülő görög faluban. Vlahopulosz Ziszisz azok közé a szerencsések közé tartozik, akinek három év távollét után sikerült szüleiével és nagyszüleiével együtt letelepednie és új életet kezdenie a Fejér megyei Beloianiszban.

1946-1948

A nevem Vlahopulosz Ziszisz, 1951 februárjától Beloianisz községben élek. Görögországban születtem 1942. április 22-én. Na, ennek is van egy rövid története. Jó sokáig, majdnem 1997-ig, úgy szerepeltem mindenhol, hogy születtem 1944. október 10-én. Hogy miért? Erre visszatérek később.

Hionato faluban születtem tehát, ez Makedónia nyugati részén van, Kasztoria megyében. Édesapám földműves volt, de az eredeti szakmája – úgy, hogy nem szakiskolát végzett, hanem a mesterektől tanult –, kőműves volt. Édesanyámmal együtt – aki háztartásbeli volt – Kali Vrisziben születettek, s ott is lak-

tak. Ez a település 3-4 kilométerre van az albán határtól. 1935-ben kaptak Hionatoba földet és építettek fel egy nagy kétemeletes házat. Nyugodtan mondhatom, hogy jómódú családban éltem, de nem azért mert örököltünk, hanem azért, mert az édesapám nagyon sokat dolgozott. Hárman voltunk testvérek, a háromból már csak én vagyok, tehát a nővérem is elhunyt és nemrégiben, ez év márciusában a bátyám is. Én voltam a legfiatalabb.

1946-ban, amikor kezdetét vette a polgárháború, a harcok főleg itt a Grammosz-hegységben, Makedónia nyugati részén folytak, és mindennaposak voltak az összecsapások. Mi a falu szélén laktunk, ha jöttek a partizánok, akkor ők szálltak meg éjszakára, ha jöttek a kormánycsapatok, akkor meg a tiszték, mert ez volt az egyetlen emeletes ház a faluban. Elértünk 1947-hez, amikor a kormánycsapatok egy nagy általános offenzívát indítottak, hogy egyszer s mindenkorra eldöntsék ezt a háborút. Jött egy felhívás, hogy mivel harcok várhatóak, akik úgy gondolják, menekítsék a gyerekeiket. Most csak a mi falunkról beszéltek, amiről a szüleink meséltek, ezt nem általánosítom, hiszen voltak olyan helyek, ahol nem vártak a szülői beleegyezésre, hanem gyorsan fogták és kimenekítették a gyerekeket. Ez nem pedomazoma, gyermekrablás volt, én inkább úgy mondanám, pedoszozimo, azaz gyermekmentés.

Szóval, a bátyám nagyon sírt, nagyon akart menni a barátaival, úgyhogy ő már 1947-ben elment a faluból. Aztán elérkezünk 1948-hoz, igaz, addig is

voltak harcok. Ha éppen folyt valamilyen hadművelet, feljebb húzódtunk. Azért mondom, hogy feljebb, mert Kali Vriszi északabbra van. Ott éltek az anyai nagyszüleink, odaköltöztünk, ha pedig vége lett a harcnak, mindig visszamentünk.

1948-1949

1948 júniusában is ugyanúgy indultunk, azzal a különbséggel, hogy apánk akkor a partizánokhoz állt. Tehát édesanyám, nővérem, én és az apai nagyanyám otthon maradtunk, mert apa azt mondta, hogy nem lehet ám egyedül hagyni a házat, mi csoda dolog ez, meg féltették azt a kis vagyonukat, mert kemény munkával szerezték meg. Hát, mi is elmentünk Kali Vriszibe, a front meg egyre közeledett Kali Vriszi felé, egyre kijebb szorultunk. A végén már Alevicába kellett húzódnunk (ez egy hegy Grammosz északi részén Kali Vriszi mellett). Szóval, már ott voltunk, aztán lassan már onnan is kiszorultunk egészen a Grammoszig. Na, egyszer csak megjelenik édesapám, és azt mondja, őt a partizánok küldték vissza.

Azt tudni kell, hogy anyai nagyanyám Albániában született. Amikor nagyapám hazahozta, nem is tudott görögül, csak albánul, szüleim is beszéltek az albán nyelvet, édesapám és édesanyám is. Édesapámat azért küldték a partizánok, mert már akkor szerintem eldőlt, hogy mi átlépünk Albániába, és ő volt a csoport vezetője. Találkoztunk az anyai nagyszülőkkel, nagyapámmal, nagyanyámmal, sokáig velük voltunk, egyszer csak augusztusban azt mondták, hogy nincs tovább, át kell lépni a határt, menekülnünk kell.

Egy Erszeka nevű faluba telepedtünk le. Sokáig egy réten tanyáztunk, amíg különböző házaknál el nem szállásoltak. No, de hát szegények voltak az albánok is, még nekik sem volt ennivalójuk, nem hogy még minket is etessenek. Aztán másnap elmondták, hogy a gyerekeket elviszik, ami jó volt, mert nem lehetett azt tudni, meddig lettek volna itt a szabad ég alatt, hát emlékszem, akkor volt egy nagy jégeső is. Szóval már közelebb volt az ősz, mint a nyár és minket a nővéremmel együtt elvittek, de csak másnap sikerült, mert vártuk a teherautót és nem jött. Elvittek minket Elbasanba, egy albániai városba, és addig együtt voltam a nővéremmel. De aztán ő a nagyobbakkal maradt, minket, kicsiket meg elvittek egy másik gyerekotthonba. Ott voltunk jó pár hónapig. Hát, azt ettünk, amit lehetett: kaptunk teát, abba kenyeret törtünk, fakanállal ettünk, de ezt nem vettük rossz néven, mert tényleg, amit lehetett, a lehetőségekhez képest mindent megkaptunk. Majd onnan megint elvittek, teherautóval, de már hideg tél volt, a kocsis platóján meg szalma, arra ültünk, azt se tudtuk, hova megyünk. Mint kiderült, elvittek minket az albán-jugoszláv határra és ott szálltunk vonatra. Föltettek egyre, annak a vagonjain is csak szalma volt. Megálltunk Belgrádban, persze szomjasak voltunk, meg éhesek. Ott találkoztam a nagybáb-

csikámmal, aki utána sokáig tanított a beloianiszi iskolában. Ő volt a gyerekcsoport egyik vezetője. De akkor már megromlott a viszony Tito és Sztálin között. Minket még átengedtek a szerbek, de ott kettévágták a szerelvényt, az egyik fele ment Romániába, a másik meg Magyarországra.

Hát, egyszer csak megáll a vonat, leszállunk, átültetnek egy másik vonatra – plüssülések, világítás – azt sem tudtuk, mi ez. Fekete ruhás, fehér galléros nénik jelentek meg – mint később megtudtam, ők voltak az apácák. Kaptunk egy darab kenyeret és tömblekvárt – annak idején úgy hívták, hitlerszalonna. Hát megettük, de én nagyon megharagudtam az egyik nénire, mert még nagyon éhes voltam, kértem repetát, de nem kaptam. Nem akartak ők persze semmi rosszat, csak tudták, hogy könnyen elcsapnánk a hasunkat. Na, aztán sokáig jöttünk a vonattal, leszálltunk, s elvittek minket egy olyan helyre, ahol nagyon nagy volt a gőz. Kiderült, ez volt a Széchenyi fürdő, ott minden ruhát levetettünk, csak egy nyaklánc maradt a nyakamon, azon két kis zacskó, az egyikben fokhagyma volt szemmel verés ellen (van egy ilyen görög szokás). Hogy a másikban mi volt, azt akkor nem tudtam, csak később derült ki, 1955-ben, itt Beloianiszban: egy arany pénzérme, anyám minden gyereknek adott egyet. Amikor megfürdettek, kaptunk szép ruhát, kék rövidnadrágot, ingecskét és játékokat. Életemben akkor láttam először karácsonyfát, felénk ez nem is volt szokás, és emlékszem, az ajándék egy jójól volt. Piros és kék, igen ám, de akkor nem voltam ilyen magas termetű, elég kicsi gyerek voltam és nem tudtam vele játszani, csak ha az ágyra álltam. Ott voltunk nem is tudom meddig, utána elvittek az Üllői útra.

1949-1951

A nővérem külön szállásra került a lányokkal, én meg a fiúkkal, és valahol megfázhattam, mert 1949-ben elvittek mentőautóval föl a Szabadság-hegyre. Na, most ehhez azt kell hozzátennem, hogy úgy bántak velünk, mint a görög nép hős fiaival, mindenből a legjobbat kaptuk, és ezért hálával tartozunk Magyarországnak, nem csak ennyivel, többel is. Kiderült, hogy nem volt komoly tüdőbajom, két héten belül meggyógyultam, de ottfelajítottak. Hát ki jött volna értem? Senki. A nővérem akkor mennyi idős is lehetett? Én nem voltam még tíz, ő meg talán olyan tizenöt-tizenhat, ha lehetett. Hát egyszer aztán utánam érdeklődött és megtudta, hol vagyok. De hivatalosan nem vihetett sehova, hát hova vitt volna? Az egyik barátnőjével, ahogy tehették, kéthetente meglátogattak.

Egy nap, épp csendes pihenő volt, jön a nővérke és így szól:

– Gyere! Vendéged érkezett, biztos az Aszpaszia!

Az volt a nővérem neve. Rohanok le, még a cipőmet sem kötöttem meg, barna cipő volt, barna cipőfűzővel, még most is magam előtt látom. Oda mentem, megpuszítottam, őt is, meg a barátnőjét,

Kulá nénit is. Mondja a nővérem, van itt velünk még valaki. Ott ül a padon egy asszony, nézem, ő is néz engem, de egy szót se szól és akkor, önkéntelenül, kitört belőlem, hogy:

– Mama!

A nyakába borultam, mert tényleg az édesanyám volt.

[Itt elérzékenyül, elcsuklik a hangja.]

Ez volt hát az első találkozó édesanyámmal 1950-ben, két év óta.

Akkor kezdtek egyre hosszabbnak tűnni a napok, mert mondták, hogy elhoznak onnan. Egy hétre rá már ott volt édesapám is. Ez úgy augusztus táján lehetett: emlékszem, nagyon szerettem volna görögdinnyét enni, de nem jutott eszembe a neve. Régóta nem beszéltem akkor, csak magyarul, a szavak lassan elkezdtek kimenni a fejemből. Neki álltam mutogatni meg körülírni, hogy gömbölyű és kívül zöld. Hogy is van az, hogy zöld? Fogtam egy falevelet – de ez tényleg így történt, mesébe illő, de valóban így volt – mutatom a levélen, hogy zöld meg piros és épp akkor haladt el mellettünk egy nővére, valami piros színű holmit viselt, én meg mutatom, hogy piros!

– Kokkino? –kérdezi erre az apám.

– Igen, az az!

Amint kimondta, egyből minden eszembe jutott. Rámutattam a kavicsokra, erre apám: – Karpuzi, dinnye?

– Igen, igen! Karpuzi, dinnye!

Hát, alig vártam a hétvégét.

Na és itt térünk vissza az én 1944. október 10-i születési dátumomra. Akkoriban az volt, ha a gyerekek elmúlt hatéves, nem lehetett a szülőkkel, gyermekotthonba vitték, mert hát az ellátás miatt, meg egyébként is. Édesanyám kérte az akkori tanács titkárát, Harilaosz bácsit, adjon igazolást a gyerekeknek, hogy elhozassuk. „Ne törődj vele, majd én elintézem!” És a bácsi beírta: „született 1944 októberében” Hát így lettem én két évvel fiatalabb saját koromnál.

1951 februárjában elhoztak engem onnan, addigra a falu már majdnem kész volt, végül is az intézményeket akkor építették. Mindenki görögül beszélt, találkoztam a nagyszüleimmel, itt éltünk a Petőfi utca 21-ben, a 19-ben meg a nagyszüleink. Mindenki görögül vagy macedónul beszélt, mert tudni kell, hogy van egy szláv-macedón nyelv, ami akkor is egy szláv nyelv, ha egyesek ezt tagadni próbálják. Szüleim beszéltek, én is beszélem, sőt, az iskolában is sokáig párhuzamos osztályok voltak. Én görög osztályba jártam. 1957/58-ban végeztünk. Akkor összevontak bennünket. A magyar órák közösek voltak, de voltak külön görögórák is, a macedón gyerekek azt a nyelvet is tanulták, sőt, nekik nehezebb volt, mert mellett a görögöt is tanulniuk kellett.

Nos, hát, a szüleim 1950. május 15-én érkeztek ide. Köztudott, hogy 1950. május 6-án indult el a falu építése. Akkor döntött a Központi Bizottság úgy, hogy létesítenek egy falut, még hozzá itt, Fejér megyében. Szerintem azért itt építették, mert itt volt a Sinatelepi Állami Gazdaság, és ezeknek az embereknek a többsége állattenyésztéssel foglalkozott. Hogy legyen munkalehetőség. Akik Pesten maradtak a Kőbányai úton, az úgynevezett Dohánygyárban, ők meg az iparban helyezkedtek el.

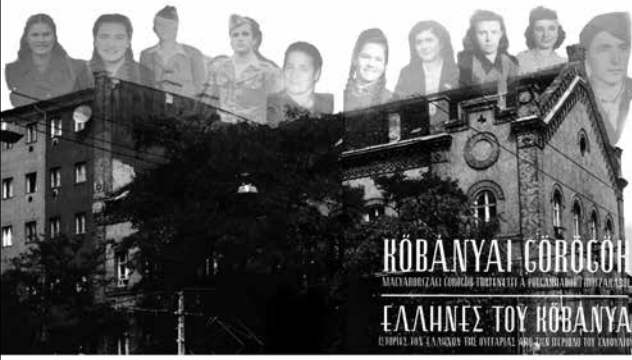
1949 novemberében hát, mint mondtam, Erszékában elválasztottak minket a szüleinktől. Ők akkor Skodrába kerültek, mivel megszakadt a kapcsolat Tito és Sztálin között, senkit sem engedtek keresztül Szerbián. Ők tehát úgy kerültek Magyarországra, hogy Albániában Durrës kikötőjénél felrakták őket egy szovjet teherszállító hajóra, és körbe utazták a Földközi-tengert a Gibraltári-szoroson, a La Manche csatornán keresztül, de ez mind titokban ment és végül Gdańskban kötöttek ki. Ott az éj leple alatt kiszálltak. Amint körülnéznek, látják, hogy ott állnak a szerelvények, melyekre szám szerint elosztották őket. Volt vonat, ami Csehszlovákiába ment, volt, olyan, ami Lengyelországban maradt, és volt, amelyik Magyarországra indult.

(Beloianisz, 2016. – részlet)

«ΕΛΛΗΝΕΣ ΤΟΥ ΚΟΒΑΝΙΑ»
παρουσίαση βιβλίου

Η Αυτοδιοίκηση Ελλήνων του 10ου διαμερίσματος της Βουδαπέστης σας προκαλεί εσάς και την οικογένειά σας για την παρουσίαση βιβλίου με τίτλο «ΕΛΛΗΝΕΣ ΤΟΥ ΚΟΒΑΝΙΑ» της Ξένια Βίντσε.

Τόπος: Δημαρχείο του Κόμπανια, αίθουσα Άτριοιμ
Διεύθυνση: 1102 Budapest, Szent László tér 29.
Ημερομηνία: Παρασκευή 7 Φεβρουαρίου 2020 και ώρα 5 μ.μ.

ΚΟΒΑΝΙΑΙ ΟΡΟΛΟΙ
ΜΑΥΡΟΒΥΖΑΙΟΙ ΟΡΟΛΟΙ-ΕΡΕΤΙΚΟΙ ΤΙ Α ΠΟΛΙΤΑΙΣ ΑΝΤΙΣΤΑΣΕΩΣ
ΕΛΛΗΝΕΣ ΤΟΥ ΚΟΒΑΝΙΑ
ΕΡΕΤΙΚΟΙ ΤΙΣ ΕΣΤΙΝΑΙ ΤΟΙΣ ΑΠΕΡΕΤΙΚΟΙΣ ΤΟΥ ΚΟΒΑΝΙΑ

